
LA NOVA PAGESIA: VERS UN NOU MODEL AGROSOCIAL

Neus Monllor Rico

Doctora en geografia i medi ambient
i consultora d'Arrels a Taula

RESUM

L'article argumenta alguns dels resultats del treball doctoral de l'autora, en què s'explora la realitat del relleu generacional del sector agrari amb l'objectiu de comprendre el procés d'incorporació, les pràctiques agràries dels joves i les seves actituds vers un canvi de paradigma. Els resultats mostren com les pràctiques i les actituds dels joves varien segons el seu origen familiar. Els que han nascut en un entorn agrari (pagesia tradicional) són més propensos a seguir les pràctiques agrícoles dins d'un paradigma convencional, mentre que els joves que provenen de famílies no agràries (pagesia nouvinguda) mostren característiques diferents més properes a un nou paradigma. La mostra de joves confirma l'existència d'un grup emergent molt vinculat a la terra i a la producció ecològica local, que busca la seva pròpia autonomia i que es manté optimista envers el futur del sector agrari. Aquesta nova onada de persones joves amb energia renovada s'ha anomenat «nova pagesia».

PARAULES CLAU: jove agricultor, relleu generacional, política rural, nova pagesia, paradigma agrosocial, estudi comparatiu.

EL NUEVO CAMPESINADO: HACIA UN NUEVO MODELO AGROSOCIAL

RESUMEN

El artículo argumenta algunos de los resultados del trabajo doctoral de la autora, en el que se explora la realidad del relevo generacional del sector agrario con el objetivo de comprender el proceso de incorporación, las prácticas agrícolas de los jóvenes y sus actitudes hacia un cambio de para-

Correspondència: Neus Monllor Rico. Pl. de les Escoles, s/n. 25595 Burg (Lleida). A/e: neus@laccb.cat.

N. Monllor

digma. Los resultados muestran que las prácticas y las actitudes de los jóvenes varían en función de su origen familiar. Los que han nacido en un entorno agrario (agricultores tradicionales) son más propensos a seguir las prácticas agrícolas dentro de un paradigma convencional, mientras que los jóvenes que provienen de familias no agrarias (agricultores recién llegados) muestran características distintas más cercanas a un nuevo paradigma. La muestra de jóvenes confirma la existencia de un grupo emergente muy vinculado a la tierra y a la producción ecológica local, que busca su propia autonomía y que se mantiene optimista hacia el futuro del sector agrario. Esta nueva ola de personas jóvenes con energía renovada se ha denominado «nuevo campesinado».

PALABRAS CLAVE: joven agricultor, relevo generacional, política rural, nuevo campesinado, paradigma agrosocial, estudio comparativo.

THE NEW PEASANTRY: TOWARDS A NEW SOCIAL FARMING MODEL

ABSTRACT

This paper discusses some of the results of the author's doctoral thesis, which explores the reality of the generational handover of the agricultural sector as a means to better understand the installation process and the agricultural practices of young people and their attitudes vis-à-vis a change of paradigm. The results reveal great diversity in the agricultural practices and attitudes of the younger generations in keeping with their family backgrounds. Those who were born in an agrarian environment (traditional farmers) are more likely to follow the conventional agricultural paradigms, whereas those who come from non-agrarian families (newcomer farmers) display different traits that are more closely associated with a new paradigm. The sample consulted confirms the existence of an emerging group that is very connected to the land and to local organic production, a group with a spirit of independence that remains optimistic about the future of the agricultural sector. This new wave of young farmers with renewed energy has been referred to as the "New Peasantry".

KEYWORDS: young farmer, generational handover, rural policy, new peasantry, social farming paradigm, comparative analysis.

1. INTRODUCCIÓ

La manca de relleu generacional de les explotacions agràries familiars és un tema recurrent des que el procés de reestructuració agrària es va començar a fer palès a l'inici dels anys seixanta del segle passat, i actualment és una tendència general a la major part de països industrialitzats del món (Alberdi Collantes, 2005; Sotte, 2003; Izcarra Palacios, 2005; Gillespie Jr. i Johnson, 2010).

El nou context social i econòmic de modernització i industrialització de les tasques agràries que s'implantà a partir de la segona meitat del segle xx, acompanyat dels processos migratoris del camp a la ciutat, van propiciar un canvi demogràfic de les societats agràries tradicionals (Camarero, 1993; Abad i Naredo, 2002; González, 2002; Blanco, 2006). La pèrdua de mà d'obra familiar en els seus inicis no va representar un problema greu, ja que la tecnologia que ràpidament es va implantar en les explotacions agràries en va suplir la mancança. Però ja fa uns anys que es comença a parlar de problemàtica, tant pel que fa a l'envelliment de la població agrària com pel que fa a la manca de successió de les explotacions agràries familiars (Lasley, 2005; Williams i Farrington, 2006). Les estadístiques mostren que la població agrària cada vegada és més vella, alhora que la predisposició dels joves per rellevar l'activitat tradicional de la família és qüestionada per motius tant econòmics com socials i culturals (Tondreau, Parent i Perrier, 2002).

Els pocs estudis científics sobre la realitat del relleu generacional (Stigl-bauer i Weiss, 2000; Errington i Loble, 2002; Niewolny i Lillard, 2010) van incentivar el plantejament d'una recerca que abordés la temàtica en qüestió. El resultat és el treball doctoral que porta per títol *Explorant la jove pagesia: camins, pràctiques i actituds en el marc d'un nou paradigma agrosocial. Estudi comparatiu entre el sud-oest de la província d'Ontario i les comarques gironines*.¹ La recerca analitza quin és el camí dels joves per incorporar-se a la pagesia, quines són les seves pràctiques tan bon punt hi treballen i quina és la seva actitud vers el futur del sector. Per fer-ho es va partir d'una formulació hipotètica on es distingeixen dos grups diferents segons l'origen familiar. D'una banda, els fills de pagesos que han nascut en una família agrària activa (*pagesia tradicional*) i, de l'altra, els que entren de nou al sector sense rellevar l'activitat dels pares (*pagesia nouvinguda*). Aquesta diferenciació va permetre identificar similituds i diferències per entendre quin és el relleu generacional dels propers anys. Tenir més coneixement sobre la tipologia de jove que s'incorpora a l'activitat agrària dóna eines per pensar en els models agraris de futur i en les polítiques públiques que els poden donar suport.

Una de les conclusions més rellevants del treball doctoral és que està emergint una nova generació de persones joves que s'acosten a un model

1. La tesi doctoral es pot consultar a la pàgina web de tesis doctorals en xarxa (TDX): <http://www.tdx.cat/bandle/10803/70011>.

de producció agrosocial i s'allunyen de l'imposat agroindustrial. Aquesta nova onada reivindica la seva autonomia pagesa per tornar a definir les regles del joc i crear un ecosistema renovat que faci viable un nou model d'empresa agrària. Aquesta generació és la *nova pagesia*, i la formen joves novvinguts i també de família pagesa. El que els caracteritza és la nova manera que tenen d'entendre i viure l'activitat agrària i la seva vinculació amb la societat. Aquest article es focalitza en els resultats més rellevants pel que fa al sorgiment d'aquesta nova pagesia.

2. UNA METODOLOGIA INNOVADORA: EL NOU PARADIGMA AGROSOCIAL COM A MODEL

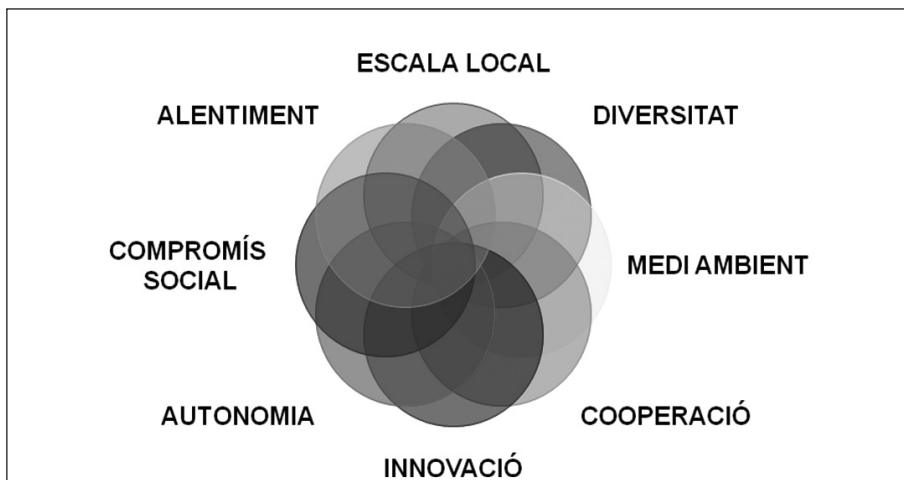
L'any 2006 l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE) va publicar, en el llibre *The new rural paradigm* (OCDE, 2006), un estudi detallat sobre els canvis més rellevants que s'estaven donant en els entorns rurals a principi del segle XXI. L'OCDE planteja un canvi de paradigma basat en la importància del lloc enfront de la importància dels sectors, la rellevància de les inversions respecte a les subvencions i l'articulació en el territori d'una nova governança rural emergent. Segons l'OCDE, aquests tres elements són els que resumeixen una nova manera d'entendre el món rural i les polítiques que l'afecten, i creen un escenari canviant ple d'incerteses i noves oportunitats (Crosta, 2006).

La concepció del nou paradigma rural ha estat la base per plantejar una eina metodològica per treballar d'una manera tant quantitativa com qualitativa les preguntes de recerca. Per fer-ho es van incorporar al plantejament de l'OCDE components nous de cara a definir un nou paradigma on el sector agrari i les persones fossin la base d'articulació de la proposta. La seva definició s'ha fet a partir de l'observació de la realitat actual del món rural, de la lectura de la literatura especialitzada que hi fa referència i de la pròpia experiència de l'autora. La integració dels components defineix un nou paradigma emergent, contraposat moltes vegades a l'encara paradigma vigent de la modernització dominat pels imperis alimentaris (Ploeg, 2010). Aquest model, teòric, des de l'acadèmia, i pràctic, des de les persones que el construeixen, s'ha anomenat *nou paradigma agrosocial*. La figura 1 esquematitza els vuit components que defineixen el marc conceptual, en què interaccionen entre ells i creen un model dinàmic de relacions, tensions i sinergies. Aquests són: (1) escala local, (2) diversitat, (3) medi ambient, (4) cooperació, (5) innovació, (6) autonomia, (7) compromís social i (8) alentiment.

La metodologia de la tesi doctoral² se situa en un marc comparatiu basat en l'adopció d'estratègies combinades amb instruments quantitius i quali-

2. Per a una descripció detallada de la metodologia es recomana consultar la tesi doctoral.

FIGURA 1. Components del nou paradigma agrosocial

Font: Monllor (2011).

tatius. Per portar-la a terme es varen definir tres fases: (1) exploratòria, (2) de recollida d'informació i (3) d'anàlisi de resultats.

A la primera fase es va desenvolupar l'eina que ha permès estructurar tot el marc conceptual i d'anàlisi de la investigació: l'*índex del nou paradigma agrosocial*, que es va construir amb dues parts ben diferenciades. La primera està relacionada amb les pràctiques diàries dels joves que s'incorporen (*índex de pràctiques*). La segona mesura l'actitud dels joves en relació amb el present i el futur del món agrari (*índex d'actituds*). L'índex mesura el lloc aproximat on es troba el jove, entre el vell i el nou paradigma.³

3. RESULTATS

3.1. La pagesia nouvinguda, més propera al nou paradigma agrosocial

Les taules següents mostren els resultats obtinguts de la mostra de cent casos d'estudi, cinquanta per a cada àrea geogràfica, identificats amb la tècnica de la bola de neu. El nombre d'entrevistes respon al criteri de saturació teòrica (Taylor i Bogdan, 1992; Baylina, 1997), moment en què les dades comencen a ser repetitives i no aporten res de nou. A través d'una enquesta

3. L'índex està construït en una escala de 0 a 10, i el 10 és la puntuació màxima i més a la vora del nou paradigma agrosocial.

N. Monllor

per qüestionari mitjançant l'entrevista personal, es va recollir tota la informació necessària, que posteriorment es va analitzar amb el paquet de programes estadístics SPSS.

La taula 1 mostra les diferències entre els grups de joves depenent del seu origen familiar. El primer resultat que mostra l'anàlisi és que la pagesia tradicional assoleix una puntuació més propera a l'antic paradigma que al nou. Si s'observen separatament els resultats de les pràctiques i les actituds, s'identifica que la pagesia tradicional es troba lluny del nou paradigma agrosocial quan es mesura el seu dia a dia a l'explotació agrària. La condició inicial de rellevar una activitat existent i d'heretar una manera de fer dificulta la introducció de pràctiques agràries noves. En canvi, quan es mesuren les actituds, bona part dels joves que han nascut en una família pagesa s'acosten a una manera més oberta de veure el món. La taula 1 també mostra que la pagesia nouvinguda assoleix puntuacions més elevades que la tradicional, tant per les pràctiques com per les actituds, així com una coherència més pronunciada entre el que fan i el que voldrien estar fent. El fet de començar de nou una activitat agrària facilita l'adaptació de les idees a la realitat.

TAULA I. *Valors de l'índex del nou paradigma agrosocial en funció de l'origen familiar*

Índexs	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Total de la mostra
Índex de pràctiques	3,9	7,0	4,9
Índex d'actituds	6,0	7,6	6,5
Índex del nou paradigma agrosocial	4,9	7,3	5,7

Font: Monllor (2011).

Si tenim en compte les diferències depenent de l'origen geogràfic, veiem que les pràctiques de la pagesia tradicional segons l'àrea d'estudi són molt similars (taula II). Aquest fet identifica bona part de les dinàmiques de les explotacions agràries tradicionals, que segueixen pautes molt semblants a les dues àrees d'estudi. També s'observa que les actituds de la pagesia tradicional, tant al sud-oest de la província d'Ontario com a les comarques gironines, són molt més obertes que les seves pràctiques. Aquest fet permet ser optimista en pensar que un bon nombre de joves confien en un nou paradigma, malgrat que en molts casos no poden posar-lo en pràctica. Pel que fa a les pràctiques de la pagesia nouvinguda, són una mica més elevades a l'àrea d'estudi canadenc. Les actituds dels joves nouvinguts, tant canadencs com gironins, estan molt a la vora de les seves pràctiques.

TAULA II. *Valors de l'índex del nou paradigma agrosocial en funció de l'origen familiar i geogràfic*

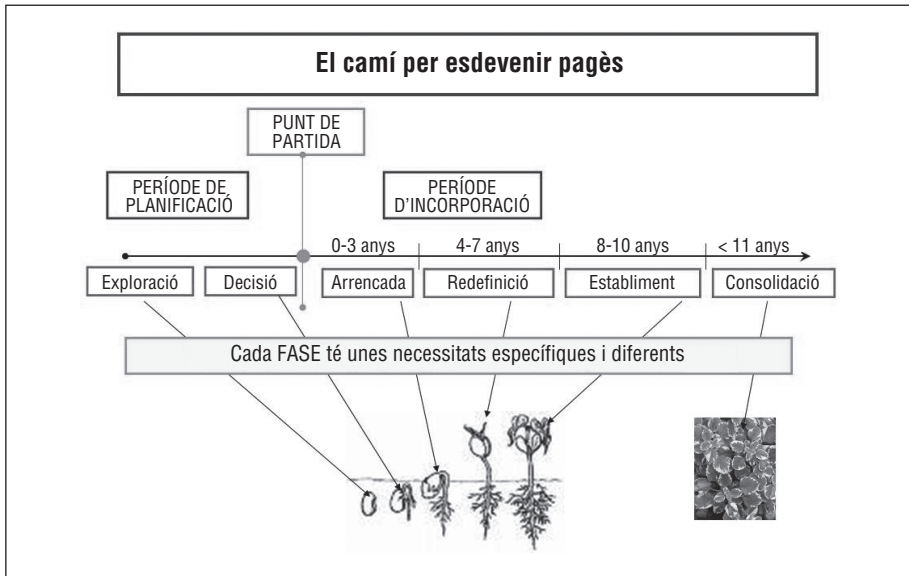
Índex	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Índex de pràctiques	4,0	7,3	3,8	6,6
Índex d'actituds	6,3	7,8	5,7	7,2
Índex del nou paradigma agrosocial	5,1	7,5	4,7	6,9

Font: Monllor (2011).

3.2. El camí d'incorporació a l'activitat agrària

Un altre dels resultats més rellevants de la recerca és la definició del *camí per esdevenir pagès* com un procés format per diferents fases. Com es pot observar a la figura 2, la incorporació es divideix en dos períodes diferents: el període de planificació i el període d'incorporació. El moment que els separa és el punt de partida, i cadascun dels períodes està format per

FIGURA 2. *El camí per esdevenir pagès*

Font: Monllor (2011).

diferents fases. Aquest esquema és bàsic per entendre la incorporació a l'activitat agrària com un procés on cada fase té unes necessitats específiques i diferents. Aquest esquema és un punt de partida per repensar les polítiques públiques de suport a la pagesia, depenent del seu origen agrari i de la fase del camí en què es trobi.

La mostra de joves entrevistats a les dues àrees d'estudi inclou joves en totes quatre fases del període d'incorporació, repartits d'una manera equitativa entre les diferents fases del procés. La figura 2 emfatitza que tots els joves que s'incorporen al sector agrari passen per les diferents fases del camí, en més o menys grau. Aquesta identificació permet entendre molt millor les demandes i les problemàtiques dels joves en cada una de les fases del camí.

3.3. Els perfils i les explotacions agràries dels joves

La mostra estudiada també ha permès identificar dos perfils diferents de joves segons l'origen familiar. Entre altres característiques, destaca que el grup de pagesia tradicional és majorment masculí (85 %), mentre que el de la nouvinguda està més representat per dones (53 %) que per homes. Pel que fa als estudis, la pagesia tradicional acostuma a cursar formació professional agrària (63 %), mentre que entre la nouvinguda predominen els estudis universitaris majorment no relacionats amb temes agraris (63 %). Amb relació a l'ús de les noves tecnologies, és interessant destacar que la pagesia nouvinguda empra en un percentatge més elevat un espai web per vendre directament els seus productes i fer-se visible (un 63 %, enfront d'un 9 % de la tradicional). Pel que fa al pla d'empresa i a la definició del model de negoci, trobem que per a la pagesia tradicional no és un tema rellevant (15 %), mentre que per a la nouvinguda és important poder planificar la nova activitat (56 %). Finalment, cal tenir en compte que molts nouvinguts són d'origen urbà (59 %). Aquests trets mostren una pagesia molt diferent segons el seu origen agrari, fet que afecta directament la tipologia d'empresa que acaben gestionant.

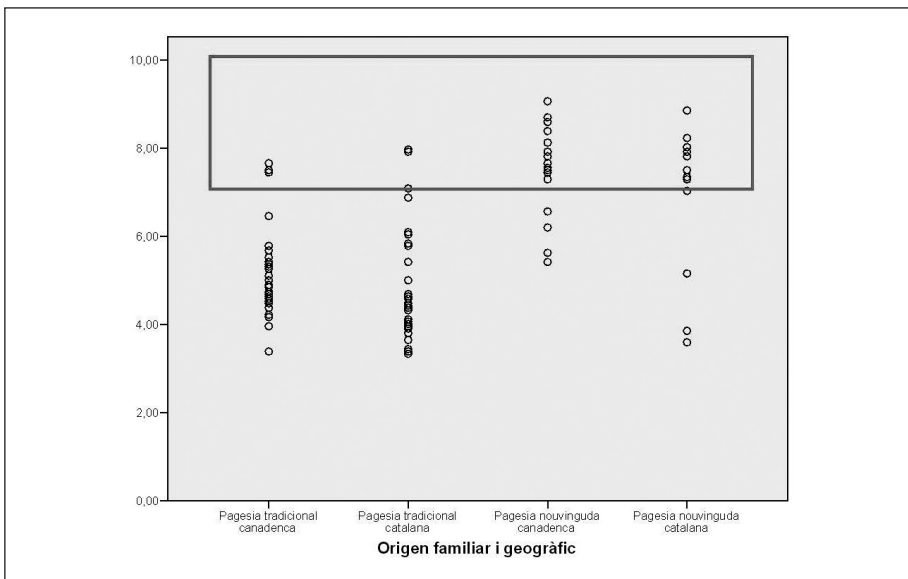
Per exemple, la major part de joves que neixen en una explotació agrària i continuen l'activitat familiar acostumen a fer-ho dintre del sector identificatiu d'aquella àrea, com ara el vaquí de llet o de carn (85 %). La tendència general és augmentar la dimensió física i econòmica de l'explotació agrària i invertir en nova maquinària i millora de les instal·lacions existents (78 %). Gairebé tota la pagesia tradicional manté un model de producció convencional (87 %) i comercialitza els seus productes a través de l'agroindústria (78 %). En canvi, la pagesia nouvinguda acostuma a començar de nou en solitari (56 %) o amb una empresa ja creada (22 %). Es dedica majorment al conreu de l'horta (56 %), de producció ecològica (81 %) i de venda directa (88 %). Gestiona explotacions petites i inverteix sobretot en la infraestructura mínima per engegar.

Aquests resultats mostren dos models d'incorporació diferents que rauen bàsicament en les condicions de partida dels joves. Els dos perfils passen per les mateixes fases del camí d'incorporació, però les oportunitats i els entrebancs amb què es troben no són els mateixos en tant que parteixen de condicions inicials molt antagòniques. Aquestes tenen a veure tant amb temes de base territorial com de coneixement tradicional o de maneig de les noves tecnologies. De fet, tots dos grups són complementaris perquè tenen atributs diferents i necessaris per portar a terme una activitat agrària en el marc del nou paradigma agrosocial.

3.4. La nova pagesia emergent

Pel tal d'identificar quina és la pagesia que més s'acosta al nou paradigma agrosocial, la figura 3 exemplifica el nombre de casos que assoleixen una puntuació de l'índex del nou paradigma agrosocial igual o superior a 7 (sobre 10). El resultat és que un 8,8 % de la pagesia tradicional i un 78,1 % de la nouvinguda assoleixen la puntuació que els permet formar part del nou grup emergent que s'acosta al nou paradigma agrosocial. La base metodològica de la tesi doctoral permet identificar aquesta part de la mostra i anomenar-la com un grup diferent de la resta. Aquest grup que s'acosta a les puntuacions més elevades s'ha anomenat «nova pagesia».

FIGURA 3. *La nova pagesia dependent de l'origen familiar i geogràfic*

Per tal de saber què fan i què pensen els joves que formen part del grup de la nova pagesia, s'exposen tot seguit els resultats de l'anàlisi⁴ dels diferents components del nou paradigma agrosocial tant pel que fa a les pràctiques com a les actituds.

Pel que fa a les *pràctiques*, un 96,8 % ven els seus productes directament al consumidor final i l'identifica amb una marca pròpia, amb la qual cosa fomenta els canals curts de comercialització. Un 90,3 % ha diversificat els seus ingressos dintre de la mateixa explotació agrària i un 78,1 % empra més d'un canal de sortida directa per vendre els seus productes. El 87,1 % fa producció ecològica per convicció i el 90,3 % dels joves ha incorporat alguna millora ambiental des de l'inici de la seva activitat. Pel que fa a la participació en xarxes socials, el 96,8 % participa del teixit associatiu, tant local com sectorial, i un 74,2 % ho fa activament. És interessant remarcar que el 90,3 % posa el preu al producte que ven, ja sigui individualment o amb una cooperativa de productors que acorden els preus de venda. I pel que fa a les inversions inicials, el 61,3 % va fer una inversió petita en començar l'activitat agrària.

Pel que fa a les *actituds* de la nova pagesia vers un nou paradigma agrosocial, cal remarcar que el 96,8 % creu que el futur s'ha de centrar més en l'escala local que en la global; el 93,6 %, que s'han de recuperar les varietats i races tradicionals, i el 77,4 %, que comprar i menjar productes locals no és una moda. D'altra banda, el 90,3 % creu que és important diversificar els recursos de l'explotació agrària; el 48,4 %, que la funció bàsica del camp no és únicament produir aliments, i el 51,6 %, que avui dia hi ha lloc per a tothom al sector agrari. Pel que fa als temes ambientals, el 90,3 % creu que el govern ha d'invertir més recursos en el foment de pràctiques agràries; el 64,5 %, que les pràctiques agràries modernes no tenen en compte el medi ambient, i el 64,5 %, que l'agricultura ecològica significa una més gran qualitat dels aliments produïts. Amb relació a la cooperació, el 90,3 % està disposat a col·laborar amb entitats no agràries, el 96,8 % pensa que hi hauria d'haver una col·laboració més forta entre la pagesia i el 93,5 % creu que les polítiques agràries han de cooperar amb les rurals. Pel que fa a la innovació, el 84,1 % creu que els joves han d'experimentar amb noves idees; el 83,8 %, que la innovació no prové bàsicament dels centres de recerca, i el 80,6 %, que no cal estar al dia de l'última tecnologia moderna. Amb referència a tenir una més gran autonomia, el 96,8 % intenta cercar estratègies que li permetin ser més autònom, el 77,4 % pensa que hi ha l'opció d'adoptar o no la tecnologia agrària moderna i el 90,3 % confia que els ajuntaments poden tenir un paper molt important per donar suport a la pagesia a les àrees rurals. Pel

4. L'anàlisi està basada en un nombre limitat de casos d'estudi. Aquestes dades no tenen un valor estadístic rellevant. El treball és exploratori i l'objectiu de l'anàlisi és identificar les tendències més rellevants.

que fa al compromís social, el 67,8 % creu que la seva activitat agrària pot generar ocupació directament o indirectament; el 96,8 %, que no empraria mai un organisme modificat genèticament (OMG), i el 64,5 %, que la pagesia hauria de fer més coses per mantenir les àrees rurals. Amb relació a l'alentiment, el 64,5 % creu que no cal intensificar la producció per augmentar els beneficis; el 77,4 %, que no cal ser gran per ser competitiu, i el 77,4 %, que la introducció de noves pràctiques agràries s'ha de fer a poc a poc.

Els elements que s'acaben de citar identifiquen un nou model agrari que sorgeix bàsicament des de les incorporacions nouvingudes al sector, però que també es constata en les explotacions agràries tradicionals que han fet el pas d'allunyar-se del model agrari de continuïtat familiar. Es defensen activitats amb diverses funcions, en què el benefici econòmic s'equilibra en una balança on els temes socials i els de respecte al medi també tenen un pes rellevant. És, per tant, un model basat en dinàmiques de cooperació, locals i equitatives, on l'escala local agafa més importància i la cooperació guanya espai a la competitivitat. El productor i el consumidor s'ajuden marcant uns preus justos, no ajustats, i la pagesia també col·labora entre ella, sobretot per comercialitzar i intercanviar.

Per mitjà del treball de camp, s'evidencia, tant a les comarques gironines com a l'àrea d'estudi del sud-oest d'Ontario, que el model que el grup de joves nouvinguts està posant en pràctica presenta una alternativa real a l'actual crisi agrària. La novetat viscuda des de fora del sector agrari permet plantejar i introduir en les estructures tradicionals noves maneres de fer agricultura i de mirar i sentir la realitat rural (Langreo, 2000; Ruhf *et al.*, 2003; Sotte, 2003; Seccombe, 2007). Aquest fet té un valor extraordinari en tant que els joves que volen continuar les explotacions tradicionals poden veure altres experiències alternatives al sistema actual en la realitat que proposa la pagesia nouvinguda. Poder compartir diferents punts de vista sobre el model agrari a desenvolupar és una oportunitat que cal aprofitar. La realitat és que l'heterogeneïtat del conjunt de joves juga a favor de crear models simbiòtics entre persones de diferents orígens familiars, amb valors i coneixements complementaris i amb un objectiu comú: fer de la pagesia una opció de futur.

El grup de joves que formen la nova pagesia són la llavor del canvi que roman latent en el camp, tant de la província d'Ontario com de les comarques gironines. Aquest grup emergent és una realitat creixent reconeguda per cada vegada més sectors de la societat, que visualitzen que el paper que aquesta pagesia desenvolupa al territori comença a ser veritablement estratègic. En els últims anys han sorgit diferents informes, memòries, llibres i articles que parlen d'aquest ressorgiment emergent com un raig d'esperança per fer front a la incoherència del model agrari imperant (Maynard i Green, 2006; Aurélie, 2007; Mailfert, 2007; Binimelis, Bosch i Herrero, 2008; Ploeg,

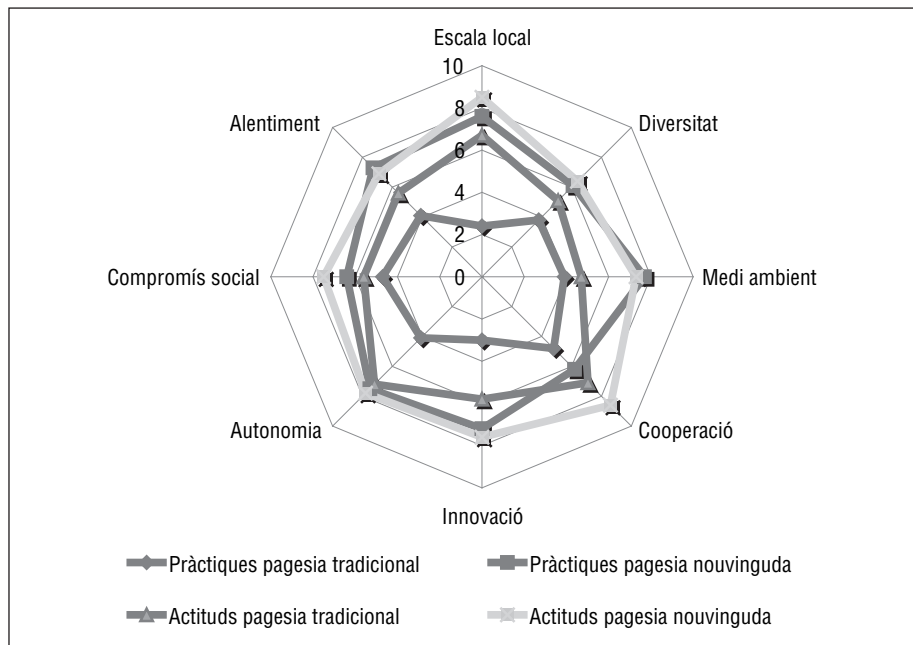
2008; Webb, 2008; Gillespie i Johnson, 2010; Euskadiko Gazteriaren Kontseilua, 2010; Niewolny i Lillard, 2010; Pérez-Vitoria, 2010).

L'estudi de la mostra de joves ha identificat una nova pagesia visible, compromesa i capaç d'avançar cap a una nova manera de fer agricultura. El canvi és liderat per la pagesia nouvinguda, però alhora s'intueix l'existència d'una pagesia tradicional que caminaria vers altres maneres de fer, però que encara no ha trobat la via encertada. Ventura, Milone i Ploeg (2010) argumenten que moltes vegades els processos de canvi vénen de la mà d'agents que són vistos com conflictius, forasters i fins i tot massa idealistes.

La pagesia nouvinguda agafa moltes vegades aquest rol, en ser els de fora qui fan quelcom diferent i qui tenen idees esbojarrades, però paradoxalment són qui introdueixen novetats en ambients tradicionals, moltes vegades mancats d'iniciativa emprenedora. La cooperació entre els diferents joves, tradicionals i nouvinguts, es presenta com un element enriquidor i de transformació social.

La figura 4 mostra que la pagesia tradicional, mitjançant les seves actituds, expressa una obertura clara en bona part dels components que configuren el nou paradigma agrosocial. La mirada dels fills i filles de pagesia envers el món va més enllà de les seves pràctiques. Aquest fet amaga un

FIGURA 4. *Valors dels índexs de pràctiques i actituds segons l'origen familiar*

FONT: Monllor (2011).

desig clar de voler caminar vers estadis més propers a la manera de fer camperola que no industrial. El fet que existeixi un grup de joves que ja han començat a adreçar la situació esperona altres a seguir en la mateixa direcció. Cada pas endavant és un repte que la jove pagesia afronta i que alimenta unes expectatives agràries lligades al territori i a una gestió tan autònoma com sigui possible de la seva activitat.

El reflex de la figura anterior és la visualització d'una pagesia emergent que s'acosta a un nou paradigma agrosocial. Les pràctiques agràries de la pagesia tradicional se situen molt a la vora d'una vella manera de funcionar, però en canvi les actituds envers noves estratègies de viabilitat tendeixen a acostar-se a la dels joves nouvinguts. Aquest fet mostra que una part dels joves voldrien fer el que ara no poden. La mirada posada en una altra manera d'actuar en el món rural és latent entre bona part dels joves estudiats.

4. NOVES POLÍTIQUES PER A NOVES GENERACIONS

Els resultats de la recerca mostren que està emergint una nova pagesia arreu del territori, fet que implica que el grup de persones que s'està incorporant al sector agrari està canviant el seu patró. D'una banda, hi ha un grup de fills i filles de pagesos que estan disposats a fer un canvi en les seves pràctiques, en la mesura que trobin com fer-lo i amb quines garanties. De l'altra, apareix una nova onada de joves urbans amb estudis universitaris que reclamen un suport ajustat a la seva realitat, a les seves expectatives i a les seves necessitats emprenedores. Per respondre a aquesta demanda social, cal definir el full de ruta que articuli d'una manera clara quin suport rebran les persones que s'incorporen a l'activitat agrària durant els propers anys.

El primer que s'ha de reconèixer per formular una política pública que afavoreixi la incorporació de gent jove a l'activitat agrària és que existeix un camí i que aquest està format per diferents fases (figura 2). Tant la pagesia tradicional com la nouvinguda passen per diferents punts clau en el camí d'incorporació que s'han de tenir en compte per entendre i ajudar les noves generacions que volen adoptar la pagesia com a professió futura. Aquesta idea ens porta a pensar en clau estratègica i proposar un programa complet d'actuació per fer front al tema del relleu generacional (Sotte, 2003).

Per portar-lo a terme, entre altres coses, s'ha de valorar que abans de la incorporació definitiva hi ha un període de planificació. Per tant, les noves polítiques haurien de promoure línies d'actuació que incideixin en els estadis previs al moment clau del punt de partida, on s'ha de tenir present tant la fase d'exploració com la de decisió. En la primera s'han de promoure mesures que acostin els joves a diferents realitats agràries per tal de fomentar el coneixement in situ i l'obertura de les possibilitats que el jove es pot

plantejar. En la segona cal guiar el jove vers el model d'empresa agrària que desitja i que, alhora, sigui realista d'acord amb les condicions que té en el seu punt de partida. El marc polític ha d'entendre i classificar les diferents realitats socials, econòmiques i culturals del jove en el moment que s'incorpora al sector agrari. Els recursos a disposar i els compromisos a assolir haurien de dependre de les característiques del jove en el moment que es vol incorporar.

També cal tenir molt present que la fase d'arrencada és la més vulnerable de totes les fases del camí per esdevenir pagès. És quan el jove comença progressivament a assumir responsabilitats i a trobar-se de cara amb la realitat. En aquest moment, l'assessorament ha de ser intens i proper d'acord amb les necessitats que el jove presenti. No cal que sigui en aquesta fase quan més suport econòmic rep el jove, ja que la inversió més forta no es fa en la fase d'arrencada, sinó que és més comú que el jove la faci passats uns quants anys.

Pel que fa a la implicació dels diferents nivells territorials, cal una resposta política des de totes les esferes que es vagi concretant i *territorialitzant* a mesura que el nivell administratiu s'acosta a la localitat. Aquest enfocament ha d'encaixar amb la resposta social organitzada que existeix al territori. Les polítiques públiques han d'escoltar els agents amb els quals han d'interactuar per formular polítiques adequades a la realitat.

Per fer-ho s'ha de tenir molt present que les noves generacions de pagesia necessiten personal tècnic sensibilitzat i format per poder portar les polítiques adequades d'una manera eficient i activa (Alberdi Collantes, 2005; Aldomà, 2009). Per incorporar la pagesia nouvinguda als programes de suport de l'Administració, cal identificar amb molta cura quines són les eines necessàries per a cada perfil de persona que es vol incorporar. Aquest nou tècnic que requereix el territori també ha de desenvolupar un vincle estratègic amb la ciutadania.

La nova pagesia està molt vinculada al territori i a les persones que consumeixen els seus productes d'una manera directa. Integar tot el potencial actual que està mostrant la ciutadania amb aquests temes forma part de l'èxit perquè les noves polítiques arribin a bon port. Les sinergies entre la pagesia i la societat estan reforçant el paper del nou model agrari. Els exemples són cada vegada més heterogenis, i van des dels grups de consum, passant per les escoles que posen en marxa menjadors ecològics, fins a les entitats que acompanyen les noves generacions de pagesos i pageses a caminar vers la consolidació de l'activitat agrària. Tota aquesta amalgama d'agents socials, en consonància amb unes polítiques públiques renovades, tenen a la mà la força per empènyer un canvi de model més favorable per al territori i el medi ambient, per a la societat i per a les economies locals (Etzezarreta, 2006).

5. CONCLUSIONS

De l'estudi comparatiu el que més sorprèn és la similitud que trobem tant en el perfil dels joves i les seves empreses agràries com en les seves pràctiques i les seves actituds vers el nou paradigma agrosocial. Les noves generacions, tant a les comarques gironines com al sud-oest de la província d'Ontario, estan inserides en una manera de funcionar que es reproduïx a molts altres llocs del món i que respon a una nova dinàmica global (Ploeg, 2008).

S'identifica una tendència a allunyar-se de l'estructura clàssica de reproducció de les famílies agràries, on les explotacions ja no es passen només de pares a fills, sinó que hi ha un ventall més ampli de situacions (Gómez Benito i González, 2002; Williams i Farrington, 2006; Gillespie i Johnson, 2010). Aquesta esquadra ens porta a un escenari on desapareix la família pagesa, però no la pagesia. L'explotació agrària tal com s'ha conegut fins avui es difumina, però en neixen moltes altres, diferents en formes jurídiques, en estructures familiars, en sectors, en maneres de produir, d'elaborar, de comercialitzar, etc. La problemàtica del relleu generacional és la problemàtica del model agrari agroindustrial i productivista. En aquest sentit, i contràriament al que molts teòrics auguren (Hervieu, 1995), ens trobem en un moment de ressorgiment d'un sector que sempre s'ha queixat d'estar en crisi permanent.

La nova pagesia és un fenomen global que té sentit a escala local. A través dels components del nou paradigma agrosocial, s'ha pogut comprovar el canvi de model de les noves generacions de pagesos i pageses que aposten per un desenvolupament local harmònic. L'activitat que porta a terme la nova pagesia, entre moltes altres coses, alimenta el capital social, manté connectats els mons rurals i urbans, aposta per una qualitat òptima dels aliments —i així promou la salut de les persones—, torna a habitar espais abandonats, inventa noves relacions socials, proposa maneres alternatives d'organització i col·laboració, pensa en les generacions futures i lluita per mantenir un espai agrari ric, divers i econòmicament dinàmic. Tots aquests atributs són els que defineixen el desenvolupament rural, tan estudiat i revisat per la literatura especialitzada (Etxezarreta, 1987; Comissió Europea, 1988; Ploeg i Long, 1994; Hervieu, 1996; Comissió Europea, 1999; Bryden, 2000; Ploeg *et al.*, 2000; Viladomiu, 2003; Monllor *et al.*, 2005; OCDE, 2006; O'Connor *et al.*, 2006; Regidor, 2008).

Per tant, cal tenir en compte d'una manera seriosa i clara l'aportació econòmica, social i ambiental que està fent la nova pagesia. Les polítiques públiques haurien de valorar el nou paradigma agrosocial com un model a partir del qual es pugui oferir qualitat de vida als seus habitants, mantenir els recursos naturals i fer viable econòmicament les zones agràries i rurals. Les actuals crisis energètica, ambiental, alimentària, financera i de valors

encara fan més evident la necessitat de transformar alguns dels patrons instaurats en els últims anys en les societats industrials.

BIBLIOGRAFIA

- ABAD, C.; NAREDO, M. (2002). «Sobre la modernización de la agricultura española: de la agricultura tradicional hacia la capitalización agraria y la dependencia asistencial». A: GÓMEZ BENITO, C.; GONZÁLEZ, J. J. (ed.). *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw-Hill.
- ALBERDI COLLANTES, J. (2005). «Jóvenes agricultores: perspectivas, planes de dinamización y dificultades de instalación en el País Vasco». *Papeles de Geografía*, núm. 41-42, p. 5-28.
- ALDOMÀ, I. (2009). *Atles de la nova ruralitat*. Lleida: Fundació del Món Rural.
- AURÉLIE, A. (2007). *La Vía Campesina: La globalización y el poder del campesinado*. Madrid: Editorial Popular.
- BAYLINA, M. (1997). «Metodología cualitativa y estudios de geografía y género». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 30, p. 123-138.
- BINIMELIS, R.; BOSCH, M.; HERRERO, A. (2008). *A sol i serena: dones, món rural i pagesia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut Català de les Dones.
- BLANCO, E. (2006). «Setting-up of young farmers and farm modernization as a fundamental element of rural development: The Spanish case». A: DIAKO-SAVVAS, D. (ed.). *Coherence of rural and agricultural rural development policies*. París: OCDE.
- BRYDEN, J. (2000). «Is there a new rural policy in OECD countries?». Comunicació a la *International Conference on Rural Communities and Identities in the Global Millennium* (1-5 maig, Nanaimo, Canadà).
- CAMARERO, L. A. (1993). *Del éxodo rural y del éxodo urbano: Ocaso y renacimiento de los asentamientos rurales en España*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- COMISSIÓ EUROPEA (1988). «El futuro del mundo rural». Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- (1999). *Estrategia territorial europea. Hacia un desarrollo equilibrado y sostenible de la UE*. Luxemburg: Comissió Europea.
- CROSTA, N. (2006). «Reinventing rural policy». Informe polític de l'OCDE (octubre).
- ERRINGTON, A. J.; LOBLEY, M. (2002). «Handing over the reins: A comparative study of intergenerational farm transfers in England, France, Canada and the USA». Comunicació presentada a la trobada de l'Agricultural Economics Society a Aberystwyth, Gran Bretanya (abril).
- ETXEZARRETA, M. (1987). *El desenvolupament rural integrat*. Barcelona: Diputació de Barcelona. (Quaderns Rurals; 2)

- ETXEZARRETA, M. (coord.) (2006). *La agricultura española en la era de la globalización*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- EUSKADIKO GAZTERIAREN KONTSEILUA (2010). «Jóvenes Baserritarras: Situación socioeconómica de la juventud agroganadera en la CAPV». *Hizpideak*, núm. 4, p. 1-36.
- GILLESPIE JR., G. W.; JOHNSON, S. (2010). «Success in farm start-up in the North-eastern United States». *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, núm. 1.
- GÓMEZ BENITO, C.; GONZÁLEZ, J. J. (2002). «Familia y explotación en la transformación de la agricultura española». A: GÓMEZ BENITO, C.; GONZÁLEZ, J. J. (coord.). *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw-Hill: UNED, p. 427-450.
- GONZÁLEZ, J. J. (2002). «Juventud rural y relevo generacional en la agricultura». Comunicació a la jornada temàtica *Políticas de relevo generacional e incorporación de la mujer el mundo rural* (Madrid, 14 novembre).
- HERVIEU, B. (1995). «El espacio rural europeo entre la ruptura y el desarrollo». A: RAMOS REAL, E.; CRUZ VILLALRÓN, J. *Hacia un nuevo sistema rural*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. (Serie Estudios; 99)
- (1996). *Los campos del futuro*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. (Serie Estudios; 118)
- IZCARA PALACIOS, S. P. (2005). «La crisis de sucesión generacional en la agricultura japonesa». *Estudios Agrosociales y Pesqueros*, núm. 207, p. 51-77.
- LANGREO, A. (2000). «Innovaciones y desarrollo rural: nuevas iniciativas de empleo y juventud». *Juventud Rural: Revista de Estudios de Juventud*, núm. 48, p. 73-81.
- LASLEY, P. (2005). «All in the family: the decision to take up farming». Comunicació a l'*Agricultural Outlook Forum 2005* (Arlington, 24 febrer).
- MAILFERT, K. (2007). «New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France». *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, núm. 98, vol. 1, p. 21-31.
- MAYNARD, R.; GREEN, M. (2006). *Organic works: Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Bristol: Soil Association.
- MONLLOR, N. (2011). *Explorant la jove pagesia: Camins, pràctiques i actituds en el marc d'un nou paradigma agrosocial*. Tesi doctoral. Girona: Universitat de Girona.
- MONLLOR, N.; ROCA, A.; RIBAS, A.; SALAMAÑA, I. (2005). *Proposta i aplicació d'un model de contracte territorial al Pla de l'Estany*. Girona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca: Càtedra de Pensament Territorial de la Universitat de Girona.
- NIEWOLNY, K.; LILLARD, P. (2010). «Expanding the boundaries of beginning farmer training and program development: A review of contemporary initiatives to cultivate a new generation of American farmers». *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, núm. 1, p. 65-88.

N. Monllor

- O'CONNOR, D. [et al.] (ed.) (2006). *Driving rural development: Policy and practice in seven EU countries*. Assen: Royal van Gorcum.
- ORGANITZACIÓ DE COOPERACIÓ I DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC (OCDE) (2006). *New rural paradigm: Policies and governance*. Brussel·les: OCDE.
- PÉREZ-VITORIA, S. (2010). *El retorno de los campesinos: Una oportunidad para nuestra supervivencia*. Barcelona: Icaria.
- PLOEG, J. D. van der (2008). *The new peasantries: Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Londres: Earthscan.
- (2010). «The food crisis, industrialized farming and the imperial regime». *Journal of Agrarian Change*, núm. 10, vol. 1, p. 98-106.
- PLOEG, J. D. van der [et al.] (2000). «Rural development: from practices and policies towards theory». *Sociologia Ruralis*, vol. 40, núm. 4 (octubre), p. 391-408.
- PLOEG, J. D. van der; LONG, A. (ed.) (1994). *Born from within: Practice and perspectives of endogenous rural development*. Assen: Royal van Gorcum.
- REGIDOR, J. G. (COORD.) (2008). *Desarrollo rural sostenible: un nuevo desafío*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Rural y Marino.
- RUHF, K.; IMMERMAN, G.; TOENSMEIER, E. [et al.] (2003). «Who will farm». *The Natural Farmer. Special supplement on beginning farmers*, núm. 55, vol. 2, p. 1-16.
- SECCOMBE, W. (2007). *A home-grown strategy for Ontario agriculture: A new deal for farmers, a new relationship with consumers*. Toronto: Toronto Food Policy Council.
- SOTTE, F. (2003). «Young people, agriculture and entrepreneurship: Key-points for a long-term strategy». Comunicació a la conferència europea *The future of young farmers* (Roma, 24-25 gener).
- STIGLBAUER, A.; WEISS, C. R. (2000). «Family and non-family succession in the Upper-Austrian farm sector». *Working Paper EWP 0008*. Kiel: University of Kiel. Department of Food Economics and Consumption Studies.
- TAYLOR, S. J.; BOGDAN, R. (1992). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.
- TONDREAU, J.; PARENT, D.; PERRIER, P. (2002). *Transmettre la ferme familiale d'une génération à l'autre*. Quebec: Université Laval.
- VENTURA, F.; MILONE, P.; PLOEG, J. D. van der (2010). «Understanding rural development dynamics». A: MILONE, P.; VENTURA, F. (ed.). *Networking the rural: The future of green regions in Europe*. Assen: Royal van Gorcum.
- VILADOMIU, L. (2003). «Noves tendències de desenvolupament rural a Europa». *Quaderns Agraris*, núm. 28, p. 21-36.
- WEBB, M. (2008). *Apples to oysters: A food lover's tour of Canadian farms*. Canadà: Viking Canada.
- WILLIAMS, F.; FARRINGTON, J. (2006). «Succession and the future of farming: problem or perception?». Comunicació a la conferència *The Rural Citizen: Governance, Culture and Wellbeing in the 21st Century* (Plymouth, 4-7 abril).